

- εστιάζει σε ένα ειδικό θέμα και στην οπτική από την οποία θα το διερευνηθούν
- προσδιορίζει τους ρόλους και τα γεγονότα
- οριοθετεί το δραματικό χώρο και χρόνο
- οικοδομεί τη δραματική ένταση
- μεθοδεύει το λόγο και τη σωματική κίνηση και έκφραση
- εισάγει αντικείμενα και ενθαρρύνει λεκτικές και μη λεκτικές ενέργειες και διαδικασίες με συμβολική σημασία.

Μπαίνοντας στο δραματικό περιβάλλον, οι συμμετέχοντες αυτοσχεδιάζουν, δημιουργώντας λόγο επικοινωνιακό, που πρέπει να θεμελιώνεται στη δυναμική σχέση ανάμεσα στους ρόλους και στις καταστάσεις:

- Από ποια οπτική γωνία της δικής μας εποχής θέλουμε να λειτουργήσει ο ρόλος;
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του κάθε ρόλου;
- Ποιο είναι το κοινωνικοπολιτιστικό και οικονομικό του επίπεδο;
- Ποιες είναι οι αντιλήψεις του ρόλου και του περιβάλλοντός του;
- Ποιες είναι οι κοινωνικές αντιλήψεις της εποχής;
- Ποια είναι η σχέση μεταξύ των ρόλων;
- Ποια είναι η εκάστοτε κατάσταση;
- Ποια είναι τα κοινωνικά, επικοινωνιακά και χωροχρονικά της χαρακτηριστικά;
- Σε ποια εποχή αναπτύσσεται η δράση;
- Ποιοι είναι οι περιορισμοί του δραματικού χώρου και χρόνου;
- Τι προσδοκά κάθε ρόλος από την κατάσταση στην οποία εμπλέκεται;
- Σε τι αποσκοπεί με τις ενέργειές του;
- Από ποια προηγούμενη κατάσταση έρχεται;
- Ποια είναι η διαπραγματευτική του ικανότητα;

1.2. Ο ρόλος

Ο θεατρικός ρόλος είναι το μέσο για να εκδηλωθεί και να παρασταθεί μια μυθοπλαστική κατάσταση και κοινωνική συμπεριφορά, να γίνει ορατή η θεατρική πράξη, που προορισμό έχει να προσληφθεί διυποκειμενικά από ένα κοινό. Ο ηθοποιός που παίζει το ρόλο, είτε ταυτίζεται είτε αποστασιοποιείται από αυτόν, επιχειρεί να προσεγγίσει τη συνθετότητα της ανθρώπινης υπόστασης. Σε περιβάλλον υπόκρισης είναι φυσικά παρών με το σώμα του,

που λειτουργεί στο επίπεδο της φυσικής παρουσίας του ίδιου, όσο και της εικονιστικής μεταμόρφωσης σε κάτι άλλο.

Διατρέχοντας τα είδη ταύτισης στα διάφορα είδη θεάτρου³³¹, διαπιστώνουμε ότι υπηρετούνται με διαφορετικούς τρόπους και πραγματώνονται άλλοτε με την πλήρη ταύτιση με έναν χαρακτήρα και την εξαφάνιση του ηθοποιού, όπως τη βλέπουμε στο νατουραλιστικό θέατρο, άλλοτε με τη μπρεχτική αποστασιοποίηση από το ρόλο³³² ή την πρωτοποριακή άποψη της αναπαράστασης του ρόλου και της μεταμόρφωσης του ηθοποιού μπροστά στους θεατές ή, ακόμη, με τη μεταμοντέρνα αντίληψη της αυτοσχέδιας κινητικότητας των ρόλων και την παράλυση του προδιαγεγραμμένου χαρακτήρα.

Στη νεωτερική αντίληψη, κατανοούμε το ρόλο σαν φορέα διερεύνησης και επαναδιαπραγμάτευσης της ανθρώπινης εμπειρίας. Ως εκ τούτου, αποτελεί δυναμικό και πολυπρισματικό μέσο, που δεν προκαθορίζεται από ένα κλειστό κείμενο και, άρα, μπορεί και διαμορφώνει τη διαδικασία του παιξίματος κατά τη διάρκεια της δράσης. Ο ηθοποιός υπάρχει στη σκηνή ταυτόχρονα ως ο πραγματικός εαυτός του και ως ένας άλλος εαυτός. Κι ακόμα πιο πέρα, όπου περισσότεροι ηθοποιοί αναλαμβάνουν διαδοχικά τον ίδιο ρόλο και, σπάζοντας τα όρια της σκηνής, επιχειρούν να εμπλέξουν τους θεατές στην πραγματικότητα ενός αυτοσχέδιου και εφήμερου έργου.

Σήμερα, το θέατρο στην εκπαίδευση, από παιδαγωγική, διδακτική, αισθητική και καλλιτεχνική άποψη, είναι ανάγκη να υιοθετεί:

- την αυτοσχέδια προσέγγιση της θεατρικής πράξης, όπου επιδιώκουμε να δώσουμε προτεραιότητα στη δημιουργικότητα της διαδικασίας, να καλλιεργήσουμε την απροβλεψιμότητα και την αμεσότητα της αυτοσχέδιας

³³¹ Βλ. επίσης Μουδατσάκις, Τ., 2005.

³³² Μάρκαρης, Π., 1982, σσ. 38-39.

Στο «*Αυτός που λέει Ναι και αυτός που λέει Όχι*», ο Μπρεχτ προτείνει στους συμμετέχοντες-ηθοποιούς την 'αποστασιοποίηση' (Distanzierung), ως μέθοδο για να δημιουργήσει το 'παραξένισμα' (Verfremdungseffekt). Τους ζητά να δρουν διαλεκτικά μεταξύ σκηνής και πλατείας, δοκιμάζοντας τις προσωπικές τους λύσεις με κριτικό παίξιμο. Να παρατηρούν, βλέποντας όχι με το συνήθη τρόπο, αλλά να αναλαμβάνουν ρόλο διαμεσολάβησης και αυτοπαρατήρησης, να αμφιβάλλουν και να αναρωτιούνται πάνω στη σκηνή για τις δικές τους αντιλήψεις και πρακτικές. Να μην υποδύονται, αλλά από απόσταση να δείχνουν την εκάστοτε συμπεριφορά. Κι ακόμα, να αφήνουν να διαφαίνεται η δική τους άποψη μέσα από έναν πειραματισμό, που τους επιτρέπει να θεωρούν και να αναθεωρούν τα γεγονότα, χωρίς να ταυτίζονται συναισθηματικά με το χαρακτήρα. Παπαδόπουλος, Σ., 2009α.

- δράσης, να δώσουμε ευκαιρίες στα παιδιά να επινοήσουν ιδέες και κείμενα μέσα από την εξερεύνηση της συλλογικής εμπειρίας της ομάδας
- την αναπαράσταση των ρόλων, όπου επιδιώκουμε να καταστήσουμε τα παιδιά ικανά να διάκεινται κριτικά απέναντι στους ρόλους, προκειμένου να διερευνούν την κοινωνική τους πραγματικότητα και, έτσι, να αναδομούν την κατανόησή τους. Να αναλαμβάνουν ρόλους που να αναδημιουργούν την πλοκή αυτοσχέδιων ιστοριών ή θεατρικών έργων και όχι χαρακτήρες που παραμένουν στατικοί
 - την αναγκαιότητα ποικιλίας οπτικών γωνιών, όπου επιδιώκουμε να δημιουργήσουμε περιβάλλοντα, στα οποία να παριστάνονται πολλαπλές εκδοχές ρόλων και καταστάσεων, με στόχο τη διαλεκτική αντιπαράθεση και σύνθεση των επιμέρους θεωρήσεων
 - την παρουσία ενός συμμετέχοντος ακροατηρίου, όπου επιδιώκουμε να καθιερώσουμε μια συμμετοχική αντίληψη για τη θεατρική εμπειρία. Τα παιδιά δε διαχωρίζονται σε ηθοποιούς και κοινό, αλλά όλοι αποτελούν ένα δυναμικά κινούμενο σώμα ενεργών προσώπων, που άλλοτε παρακολουθεί και άλλοτε παρακολουθείται
 - την έμφαση στη διαδικασία οικοδόμησης της εμπειρίας του ρόλου και όχι στο αποτέλεσμα παρουσίασής του σε κοινό. Αυτό σημαίνει ότι τα παιδιά, αντλώντας από την προσωπική τους εμπειρία, πρέπει να μπαίνουν και να κατανοούν την κατάσταση του ρόλου. Να κινούνται, να νιώθουν και να σκέφτονται, όπως θα έκανε κι αυτός. Να μη στέκονται στο φαίνεσθαι του ρόλου, αλλά στην αλήθεια του. Θα τη βρίσκουν στη δική τους αλήθεια, σ' αυτήν που ο καθένας έχει μοναδική και ιδιαίτερη. Με το φυσικό τους δυναμικό, να εκφράζουν τις ανάγκες του ρόλου, που γίνεται το όχημα για να κατανοήσουν τόσο τον ίδιο όσο και τον εαυτό τους
 - την ανάληψη αρχετυπικών ρόλων, που ως νοητικές εποπτείες ενυπάρχουν στην ψυχοδιανοητική υπόσταση κάθε ανθρώπου. Τέτοιοι ρόλοι μάς φέρνουν σε κορυφαίες καταστάσεις, όπως το δίλημμα του Ορέστη ανάμεσα στη στυγερή πράξη του φόνου της μητέρας και το χρέος εκδίκησης για το φόνο του πατέρα, αλλά και του Προμηθέα, που θυσιάζεται για να δώσει τη γνώση στους ανθρώπους³³³.

Βέβαια, στις ποικίλες μορφές με τις οποίες υπάρχει το θέατρο στο σχολείο, διακρίνουμε την ανάγκη να διαφοροποιούμε ανάλογα την προσέγγιση

³³³ Λιαντίνης, Δ., 1992.

του ρόλου. Αναφερόμενοι σε δυο μορφές θεάτρου που κατεξοχήν χρησιμοποιούνται στο σχολείο διαπιστώνουμε ότι:

- α'. Στο θεατρικό παιχνίδι, τα παιδιά παίζουν με αυθόρμητο τρόπο και απολαμβάνουν το παιχνίδι τους, θέλοντας να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες και όχι τις συμβάσεις που επιβάλλει η ανάληψη ενός ρόλου. Με άλλα λόγια, εμπλέκονται σε ένα παιχνίδι προσωπικής και ελεύθερης έκφρασης και επικοινωνίας παρά σε μια θεατρική πράξη, όπου η προτεραιότητα δίνεται στις ανάγκες του ρόλου.
- β'. Στη διερευνητική δραματοποίηση, πάλι, υπηρετείται η διαδικασία οικοδόμησης των ικανοτήτων του ρόλου, πράγμα που σημαίνει ότι τα παιδιά χρειάζεται να εξοικειώνονται με συνήθεις συμπεριφορές και δεξιότητες του ρόλου. Επομένως, δε δικαιολογείται ο αυθορμητισμός του ελεύθερου παιχνιδιού, καθώς η προτεραιότητα δίνεται στην τήρηση των καθηκόντων του ρόλου. Εξελικτικά, με το παιχνίδι του ρόλου, τα παιδιά αναλαμβάνουν ένα ρόλο, υιοθετούν τις στάσεις του, διεισδύουν στις σκέψεις και τα συναισθήματά του, εμπλουτίζοντας τη δραματική τους ικανότητα. Η ανάληψη του ρόλου τους ζητά να έχουν συνείδηση της διπλής τους υπόστασης, καθώς ταυτόχρονα υπάρχουν ως φυσικά και δραματικά πρόσωπα. Αυτή η απόσταση δημιουργεί μια κριτική ματιά στις συμπεριφορές και τις καταστάσεις.

Συμμετέχουν σε μια διαδικασία εμπάθυνσης στο ρόλο και διερευνούν τις σημασίες που είναι απαραίτητες για την κατανόηση της φαντασιακής κατάστασης. Έτσι, οικοδομούν την εμπειρία του ρόλου σε μια πορεία προσωπικής εμπλοκής, όπου είναι ανάγκη:

- να ενδιαφερθούν για όσα πρόκειται να συμβούν και να βρίσκονται εκεί με ενεργητικές όλες τους τις αισθήσεις και με όλο τους το σωματικό και ψυχοδιανοητικό δυναμικό, έτοιμοι να δράσουν και να σκεφτούν με συγκίνηση
- να πιστέψουν στη σύμβαση του παιχνιδιού, στο φανταστικό κόσμο που δημιουργούν, να αποδεχτούν μια ψεύτικη κατάσταση για αληθινή και να αναγνωρίσουν τους άλλους και τα πράγματα μέσα στο μύθο. Να μπορέσουν και οι ίδιοι να αποκτήσουν μια άλλη υπόσταση και μέσα από την προσωπική τους εμπειρία να γίνουν 'άλλοι'. Να συναισθανθούν και να κατανοήσουν τους περιορισμούς που επιβάλλουν οι ρόλοι και οι καταστάσεις και να αναλάβουν την ευθύνη για τη συμπεριφορά και τις επιλογές τους. Να προσαρμόσουν τη δράση τους στις απαιτήσεις που απορρέουν από το μυθοπλαστικό περιβάλλον. Σε ποια εποχή βρίσκονται (ελληνική επανάσταση, βυζάντιο, ευρωπαϊκός μεσαίωνας κλπ.), σε ποιο χρόνο (πρωί, ξημερώ-

ματα, μεσάνυχτα), σε ποιο χώρο (στο πεδίο της μάχης, στο παλάτι κλπ.), σε ποια κοινωνική κατάσταση και τάξη (στρατιώτες, επαναστατημένοι, δούλοι, άρχοντες κλπ.);

- να αλλάξουν τις αντιλήψεις τους για τις καταστάσεις. Μεταμορφώνονται και αλλάζουν. Η αλήθεια τους περνά από την αλήθεια του ρόλου. Έχουν φύγει από την επιφάνεια των εξωτερικών του χαρακτηριστικών και βιώνουν τα εσωτερικά επίπεδα της προσωπικότητάς του. Βρίσκονται στο βίωμα του ρόλου. Μπαίνουν στις σκέψεις και στα συναισθήματά του και ζουν τη ζωή του με αυθεντικό τρόπο. Κάτι αλλάζει μέσα τους και μια νέα ματιά γεννιέται, που γίνεται το πρίσμα για να δουν βαθιά τη δική τους ζωή.
- να καλλιεργήσουν την ικανότητά τους να επικοινωνούν, να εκφράζονται και να στοχάζονται, με λεπτότητα σωματικών κινήσεων, χειρονομιών, σκέψεων και αισθημάτων, με δημιουργική ευαισθησία και παρατήρηση, κριτική και πολυπρισματική στάση. Να προσαρμόζονται στις σωματικές, εκφραστικές, ψυχικές και διανοητικές ανάγκες του ρόλου. Να υιοθετούν και να υπερασπίζονται τις απόψεις και τα συναισθήματά του. Πώς κινείται, χειρονομεί, μιλάει, σκέφτεται και αισθάνεται; Ποια είναι τα πιστεύω του και η στάση του απέναντι στους άλλους; Ποιο είναι το παρελθόν και το παρόν του και ποιες οι αγώνες και οι προσδοκίες του;
- να παρατηρούν και να αξιολογούν την εμπειρία τους και να τη μοιράζονται με τους άλλους. Να την παρουσιάζουν σε ένα κοινό, δίνοντας έμφαση στη θεατρικότητά της. Να κατανοούν τη θεατρική μορφή (χώρος, χρόνος, σύμβολα, δραματική ένταση κλπ.) και να χειρίζονται κατάλληλες τεχνικές θεάτρου και δράματος και σκηνικές πρακτικές.

1.3. Το εστιακό κέντρο

Βασική προϋπόθεση για να προκαλέσουμε το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων για τη δραματική κατάσταση είναι να εστιάσουμε σε μια πολύ ειδική πλευρά από την οποία θέλουμε να προσεγγίσουμε το θέμα μας και να δημιουργήσουμε ένα ισχυρό και ξεκάθαρο εναρκτήριο σημείο στο ξεκίνημα της δράσης, καθώς η σαφήνειά της είναι καθοριστική για την κατανόησή της. Έτσι, οι συμμετέχοντες θα μπορούν να κατανοούν καλύτερα τους στόχους που θέτουμε και, επικεντρωμένοι σε μια μικρή θεματική περιοχή, να ανταποκρίνονται επαρκέστερα στο έργο τους. Επιλέγοντας, για παράδειγμα, ως θέμα την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, πρέπει να προσδιορίσουμε την ενότητα